

Tempodifferentiatie in het HO

Vandaag, 23 april, organiseert het Comité Onderwijsorakels een sprekersmarathon over de innovatie van het hoger onderwijs.¹ Ik doe daar graag aan mee. De aanleiding is dat de basisbeurs mogelijk met ingang van het studiejaar 2014/15 wordt afgeschaft en dat de OV-kaart mogelijk vervangen wordt door een kortingskaart.² Naast deze afbouw van de studentensubsidies blijft het collegegeld jaarlijks stijgen.³ Dat brengt mij tot de volgende vraagstelling. Wat moet er in het hoger onderwijs veranderen als de eigen bijdrage die jaarlijks ten laste van de student komt, drastisch verhoogd wordt?

1. Inleiding

Door een hogere eigen bijdrage worden studenten gestimuleerd *harder* en *effectiever* te studeren.

- **Harder studeren.** In de eerste plaats krijgen studenten een sterke impuls om *hun jaarlijkse studie-inzet te vergroten*. Als ze jaarlijks meer studie-uren investeren, kunnen ze kostbare studievertraging beperken. Van hun kant mogen ze dan ook van de universiteit of hogeschool eisen dat zij in de gelegenheid worden gesteld jaarlijks alle uren in te zetten die zij voor hun studie beschikbaar hebben. Faculteiten staan voor de uitdaging ervoor te zorgen dat studenten noch over- noch onderbelast worden. Gedwongen wachttijden en leegloop moeten vermeden worden.
- **Effectiever studeren.** In de tweede plaats zullen studenten studievertraging trachten te beperken door *het rendement van hun bestede studie-uren te maximaliseren*. Zij willen zo doelmatig mogelijk studeren zodat ze, gerekend per behaald studiepunten, niet teveel studie-uren nodig hebben. Van de universiteit of hogeschool wordt dan eveneens verwacht dat zij studenten optimaal ondersteunt om hun bestede studie-uren in leerwinst en studiepunten om te zetten. Bijvoorbeeld door het onderwijs en de studiematerialen aan te passen aan hun beginniveau en studietempo en door onnodig dubbel werk te voorkomen.
- Maar er is ook een **belemmerende tegenkracht**. Door de hogere eigen bijdrage zullen vele studenten *moeite hebben om hun studie te bekostigen*. Ze kunnen natuurlijk een rentedragende lening sluiten, maar het is nog maar vraag of die investering tot een diploma en tot een succesvolle beroepsloopbaan leidt. Velen zullen daarom liever een betaalde baan naast hun studie nemen. Het gevolg is dan dat ze jaarlijks minder uren beschikbaar hebben voor hun studie. Ze verlangen van hun universiteit of hogeschool daarmee rekening te houden, opdat ze jaarlijks desondanks een optimale studievoortgang kunnen boeken.

2. Universiteiten en hogescholen moeten klantgerichter worden

Samengevat, mogen studenten verlangen dat de hogere prijs die ze per verblijfsjaar moeten betalen, gecompenseerd wordt door *grotere klantgerichtheid* van hun universiteit of hogeschool. Ze mogen klantgerichte dienstverlening verlangen zodat ze hun beschikbare tijd optimaal kunnen benutten. Maar die klantgerichtheid is in het afgelopen decennium juist hollend achteruitgegaan:

- de programma's en programmaonderdelen starten bij een vast beginniveau en er wordt geen tijd ingeruimd, en geen aanvullend onderwijs geboden, om eventuele deficiënties bij te spijkeren;
- de bachelorprogramma's zijn samengeperst in de nominale studieduur (zestig studiepunten per studiejaar) en studenten die het programmitempo niet kunnen bijbenen, worden aan hun lot overgelaten;
- in vele faculteiten zijn de jaarprogramma's bovendien samengeperst in tien maanden, waarbij de zomermaanden dus niet benut kunnen worden om achterstand in te lopen of extra punten te behalen;
- in de propedeuse worden hoge studievoortgangseisen gesteld en wie daar niet aan voldoet, wordt via het Bindend Studieadvies (BSA) uit de opleiding verwijderd;⁴
- bovendien wordt een laag studietempo gestraft met draconische sancties, zoals het beperken van herkansingsmogelijkheden, het doubleren van programmaonderdelen die niet binnen het studiejaar voltooid zijn en zelfs het vernietigen van reeds behaalde studiepunten.

---

¹ <http://onderwijsorakels.nl/>

² De precieze invulling is nog onbekend, want het wetsontwerp zal pas in de tweede helft van dit kalenderjaar worden ingediend.

³ Dat betreft niet alleen de jaarlijkse verhoging van het wettelijk collegegeld (in zes jaar tijd is dat met bijna 20% gestegen, van €1538 in 2007/08 naar €1835 in 2013/14), maar ook de sluipende afbouw van de korting voor deeltijdstudenten en de prijsverhogingen die studenten in excellente programma's, university colleges en langere pre-master programma's te wachten staan. Bovendien wordt de invoering van een hoog instellingscollegegeld voor deeltijdstudenten overwogen.

⁴ Artikel 7.8b WHW. URL: http://www.st-ab.nl/wetten/0718_Wet_op_het_hoger_onderwijs_en_wetenschappelijk_onderzoek_WHW.htm

Dit student-onvriendelijke keurslijf werd tot nu toe gerechtvaardigd met het argument dat studenten een zweep nodig hebben om hen tot ijver aan te zetten. Maar dit argument is achterhaald door de verhogingen van de eigen bijdrage. De hoge prijs per verblijfsjaar biedt voor studenten voldoende prikkel om hard te studeren. Het wordt nu tijd dat universiteiten en hogescholen hun programma's en diensten aanpassen aan de verschillen die er tussen studenten bestaan:

- verschillen in de hoeveelheid tijd die ze jaarlijks beschikbaar hebben voor hun studie;
- verschillen in beginniveau en begaafdheid, dus in het aantal uren dat ze nodig hebben om hun studiepunten te behalen; en dus ook;
- verschillen in het aantal jaren dat studenten nodig hebben om hun diploma te halen.

3. Klantgerichtheid: drie modellen voor tempodifferentiatie

Het wordt dus tijd voor *tempodifferentiatie*. Daartoe kan men uit drie klantgerichte modellen kiezen: het traditionele tweesporenmodel, het contractmodel van Willem Koops, en een verrijkt contractmodel.

3.1 Het tweesporenmodel. Binnen het huidige wettelijk bestel kan men het tweesporenmodel in ere herstellen: enerzijds een voltijds programma dat op de wettelijke opleidingsduur is afgestemd en anderzijds een deeltijdprogramma voor parttime studenten die een langere studieduur nodig hebben. Voor vele studenten is het tweede spoor een aantrekkelijk alternatief omdat het een lagere studievoortgangsnorm voor het BSA kent. Daar stond tot nu toe tegenover dat deeltijdstudenten geen basisbeurs ontvangen, maar bij afschaffing van de basisbeurs is dat probleem de wereld uit.⁵

Om het tweede spoor niet té aantrekkelijk te maken, moet men overwegen de deelnemers geen korting op het wettelijk collegegeld te geven. De faculteit verplicht zich een doelmatig en studeerbaar programma voor de deeltijders te ontwikkelen, dat voldoende ruimte biedt voor gehandicapte of chronisch zieke studenten en voor concurrerende verplichtingen zoals betaald werk, een eigen onderneming, gezinsverplichtingen, bestuurlijke verplichtingen en topsport. Maar het staat de deelnemers vrij jaarlijks extra programmaonderdelen te volgen en dus extra studiepunten te behalen.

3.2 Het contractmodel van Willem Koops. Een jaar of vijf geleden heeft de Utrechtse hoogleraar Willem Koops, toenmalig decaan van de Faculteit Sociale Wetenschappen, een radicaal voorstel gedaan.⁶ Hij stelt voor, een multi-sporenmodel in te voeren. Hij constateerde dat de deeltijdopleidingen in zijn faculteit weliswaar waren afgeschaft, maar dat parttime studie eerder regel dan uitzondering was. Welnu, stelde hij, laten we de bestaande praktijk dan ook maar erkennen en formaliseren. Geef studenten de mogelijkheid jaarlijks een parttime-contract af te sluiten waarin wordt afgesproken hoeveel uur ze in hun studie zullen steken en welke programmaonderdelen in dat kader gevolgd en voltooid zullen worden.

Kenmerkend voor zo'n multi-sporen contractmodel is dat parttimers jaarlijks in overleg met een persoonlijke mentor een haalbaar studieplan opstellen en dat zowel de betrokken student als de studieleiding zich committeren om dat plan in dat jaar ten uitvoer te brengen en te voltooien. Bij een dergelijke opzet past dat de faculteit ervoor zorgt dat de zomervakantie als uitloop benut kan worden om eventuele achterstand in te lopen.

Binnen het huidige wettelijk bestel zijn er geen beletselen om het contractmodel van Koops in te voeren, behalve dan dat de wetgever geen mogelijkheid biedt ouderejaarsstudenten bij wanprestatie uit de opleiding te verwijderen.⁷ In de propedeuse bestaat die mogelijkheid wel. Stel voor het eerste verblijfsjaar een relatief lage BSA-norm van -zeg- 30 studiepunten en leg in een individueel studiecontract vast op welk tijdstip de overige 30 studiepunten behaald zullen zijn, op straffe van verwijdering uit de opleiding.

3.3 Een verrijkt contractmodel. Het contractmodel van Koops stuurt op slechts één variabele: hoeveel tijd studenten in het contractjaar voor hun studie *beschikbaar hebben*. Hij laat buiten beschouwing in hoeverre studenten onderling verschillen wat het aantal uren betreft dat ze *nodig hebben* om hun studiepunten te halen. Als men ook deze tweede variabele in de contractvorming wil betrekken, zal men slimmere *matchingsprocedures* moeten ontwikkelen. Laat ik me hier beperken tot de matching aan het begin van de bacheloropleiding. Deze matchingperiode (placementperiode) bestrijkt de maanden van mei tot december. Met behulp van diagnostische toetsen en vragenlijsten stelt de faculteit een bekwaamheids-

⁵ Een probleem is wel dat de huidige deeltijdstudenten evenmin aanspraak hebben op de overige stufi-faciliteiten (aanvullende beurs, studentenreisproduct en sociaal leenstelsel). Overwogen moet worden hun enerzijds het reguliere wettelijk collegegeld in rekening te brengen, maar anderzijds dan ook de toekomstige stufi-faciliteiten voor hen open te stellen.

⁶ <http://www.ublad.uu.nl/WebObjects/UOL.woa/3/wa/Ublad?id=1033051> (5/6/2008)

⁷ Het is echter denkbaar dat men de deeltijdopleiding (3.1) als langzaamste spoor binnen het multi-sporenmodel (3.2) opneemt. In dat geval kan men studenten in geval van wanprestatie naar de deeltijdopleiding verwijzen.

en beschikbaarheidsprofiel op van iedere aspirant- en aankomende student. Op basis daarvan krijgt hij of zij een advies over zijn of haar geschiktheid voor de gekozen studie en over een haalbaar studieplan dat hij in het eerste jaar zou kunnen volgen, inclusief de eventuele deficiënties die moeten worden weg-gewerkt, de eventuele vrijstellingen die worden aangeboden, het eventuele honoursprogramma dat gevolgd kan worden en het aantal uren dat de student wekelijks voor zijn studie beschikbaar stelt.⁸ Dat mondt uit in een contract waaraan beide partijen zich binden.

Zijn universiteiten en hogescholen voor zo'n verrijkt contractmodel te porren? Ik denk van wel, maar daar zullen ze een voorwaarde aan verbinden. Zij willen de bevoegdheid krijgen, studenten *bij kennelijke wanprestatie* uit de opleiding te verwijderen. Al te goed is buurmans gek. Maar dat roept wel de vraag op: hoe kunnen we wanprestatie aanpakken en tegelijkertijd de belangen van studenten beschermen en hun recht op onderwijs respecteren? Hoe garanderen we dat universiteiten en hogescholen rechtvaardig te werk gaan? We moeten zoeken naar een geobjectiveerde maat voor wanprestatie.

4. Recapitulatie en conclusie: wat moet er gebeuren?

- a) Als de wetgever, door het afschaffen van de basisbeurs, de prijs van het hoger onderwijs drastisch verhoogt, moeten tegelijkertijd wettelijke garanties worden geschapen dat studenten *adequaat ondersteund* worden in hun studievoortgang, en dat ze in elk geval *niet belemmerd* worden in hun studievoortgang.
- b) Daartoe kiest de wetgever als uitgangspunt dat studenten door de hoge prijs per verblijfsjaar voldoende geprikkeld worden om zich naar vermogen in te zetten en dat universiteiten en hogescholen daar geen dwingende prikkels aan mogen toevoegen. Het leidende beginsel is dat men erop kan *vertrouwen* dat studenten hun best doen en dat studenten erop kunnen vertrouwen dat faculteiten ook hun best doen hen daarbij adequaat te ondersteunen. Dat betekent dat opleidingen zodanig moeten worden ingericht dat studenten hun programma (binnen een bepaalde bandbreedte) *in hun eigen tempo* kunnen doorlopen.
- c) Naar mijn oordeel moeten universiteiten en hogescholen geleidelijk toegroeien naar het verrijkte contractmodel, dus naar individuele studiecontracten die zijn afgestemd op de tijd die studenten beschikbaar hebben voor hun studie en op de tijd die zij nodig hebben om studiepunten te verwerven. Maar de wetgever hoeft dat niet dwingend op te leggen aan de universiteiten en hogescholen. Het is voldoende dat de wetgever hen de navolgende duwtjes in de goede richting geeft.

5. Wetswijzigingen

Als de basisbeurs wordt afgeschaft, moet de wetgever tegelijkertijd de volgende maatregelen treffen:

- de universiteiten en hogescholen krijgen de garantie dat ze deeltijdopleidingen mogen blijven verzorgen, zodat het tweesparenmodel (3.1) kans van slagen krijgt;
- tevens wordt wettelijk geregeld dat de deelnemers van de deeltijdopleidingen van dezelfde stufaciliteiten gebruik mogen maken als de deelnemers van de voltijdse en duale opleidingen;
- de studievoortgangsnorm voor het propedeutische Bindend Studieadvies (art. 7.8b WHW) wordt op maximaal 30 studiepunten gesteld, waarna in het tweede verblijfsjaar binnen een redelijke termijn de resterende propedeusepunten moeten worden behaald;
- maar in combinatie met het BSA wordt het *Judicium Abeundi* ingevoerd (art. 7.42b WHW): het instellingsbestuur kan een student uit een *bacheloropleiding* verwijderen als hij of zij (behoudens overmacht of persoonlijke omstandigheden) in twaalf inschrijvingsmaanden minder dan 30 studiepunten heeft behaald.⁹ Verwijdering is uitsluitend toegestaan als er samen met de student voor die periode een haalbaar studieplan is opgesteld, waarbij mede gelet wordt op eventuele bijspijker-cursussen en op de concurrerende verplichtingen van de student.

Tevens worden enkele wetsbepalingen ingevoerd om te voorkomen dat faculteiten de studievoortgang onnodig belemmeren:

- artikel 7.14 WHW wordt aangepast zodat dit artikel komt te luiden: het instellingsbestuur draagt zorg voor een regelmatige beoordeling van de onderwijs- en examenregeling (OER) en let er daarbij op dat de studievoortgang niet onnodig belemmerd wordt (...);
- minimaal twee maal per studiejaar wordt studenten de gelegenheid geboden tot het afleggen van de tentamens en minimaal vijf maal per jaar tot het afleggen van het eventuele bachelor- of master-examen (art. 7.13 lid 2j WHW);

⁸ Wat de planning voor het opheffen van deficiënties betreft, moet overwogen worden meer gebruik te maken van de vrije keuzeruimte in het programma van de student: bied speciale bijspijker-cursussen aan die studiepunten opleveren ten laste van de vrije keuzeruimte.

⁹ Over de hoogte van de puntennorm moet nog verder worden nagedacht. Is 30 punten niet teveel gevraagd voor studenten die twee studies combineren en voor studenten met een betaalde halve baan?

- de geldigheidsduur van met goed gevolg afgelegde tentamens mag niet korter dan 7 jaar zijn (art. 7.13 lid 2k WHW);
- de wetgever geeft een strikte definitie van tentamenfraude (art. 7.12b lid 2 WHW) om te voorkomen dat studenten sancties wegens frauduleus plagiaat te duchten hebben, ook al maken ze in werkstukken slechts in lichte mate inbreuk op de citatieregels;
- wat de *bacheloropleidingen* betreft, wordt in artikel 7.2 WHW (in aansluiting op lid c) de bepaling toegevoegd dat het onderwijs aan Nederlandse studenten in het Nederlands wordt gegeven en dat hun tentamens en examens in het Nederlands worden afgenomen.

Wes Holleman

weblog onderwijs 23-4-2013

<http://www.onderwijsethiek.nl>